

*Олексій ТРАЧУК
Галина ЛОЗКО
Ігор ВИННИЧЕНКО
Любов ОТРОШКО
(Київ, Україна)*

РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Концепція туристичної екскурсійної діяльності (далі – Концепція) розробляється в межах міждисциплінарної науково-дослідної роботи (далі – НДР) «Матеріальні та духовні втрати населення Українського Полісся внаслідок російсько-української війни та їх подолання» (2025–2027 рр., державний реєстраційний № 0125U002317, керівник – О. Трачук) і виконується Науково-дослідним інститутом українознавства, спільно з кафедрами країнознавства та туризму і археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета: розробити та апробувати туристично-екскурсійну концепцію в контексті повоєнного відновлення Українського Полісся (Київщина, Житомирщина, Чернігівщина).

Розробка та апробація Концепції є одним із індикаторів виконання технічних завдань НДР, створюється з метою подолання наслідків російсько-української війни на території Українського Полісся шляхом упровадження у практику туристсько-екскурсійної діяльності.

Концепція передбачає здійснення міждисциплінарного аналізу матеріальних та духовних втрат населення Українського Полісся внаслідок війни та напрацювання практичних заходів щодо їх подолання і створення механізмів культурного самозахисту.

В основу Концепції покладено такі основні завдання: вивчити архівні джерела, історіографічні матеріали та публікації археологічних, етнографічних, фольклорних, етнологічних, соціальних, релігієзнавчих, туризмологічних та природоохоронних досліджень Українського Полісся; проаналізувати зібрану інформацію про матеріальні й духовні втрати від російсько-української

війни; з'ясувати масштаби руйнувань культурної спадщини по окремих об'єктах/мікрорегіонах/ландшафтах; створити цифрову базу пам'яток, що знаходяться під загрозою руйнування/знищення, або зазнали пошкодження внаслідок впливу військових дій; розробити алгоритми фіксації руйнувань та визначення втрат (охоронна документація, внесення до державних реєстрів втрат культурної спадщини); створити експериментальні туристичні маршрути; підготувати фото-, відео-та аудіо матеріали, тексти екскурсій та карти туристичних маршрутів і подорожей до культурних пам'яток та музеїв Полісся та ін.

Визначальний задум Концепції – розробка туристично-експедиційної діяльності за інвестиційно-маркетинговою схемою «Влада–Бізнес–Університет» [8, 189]. Завдання науковців – розробляти ідеї, створювати концепції, бізнесу – інвестувати у їх втілення, а влади (центральної та місцевої) – сприяти впровадженню в галузь економіки Українського Полісся матеріальних реконструкцій способу життя поліщуків задля розвитку туризму загалом та туристичних кластерів зокрема.

Поняття «кластер» використовується як інноваційний інструмент розвитку туристичної галузі (за європейським досвідом), що активно застосовується як суб'єктами господарювання, так і органами влади. Однак, в чинному законодавстві України воно поки що законодавчо не усталене. Таким чином «відсутність спеціальних нормативно правових актів щодо діяльності кластерних об'єднань не дає можливості повноцінно регулювати їхню діяльність на даному етапі» [6, 170].

Приміром, в Україні Аналітичним Центром Industry4Ukraine у 2020 р. розроблений проєкт рамкової програми «Національна програма кластерного розвитку до 2027: концепція, орієнтири розвитку, рекомендації», що подана на затвердження в Міністерстві економіки України з метою встановлення керівного документу для всіх стейкхолдерів кластерного розвитку України [4].

Проте, у міжнародному законодавстві кластерна модель розвитку галузей економіки законодавчо закріплена та активно застосовується. Прикладом є Європейський кластерний альянс (European Clusters Alliance), до якого входять: 22 національні кластерні асоціації, державні установи або представництва країн; більше 900 кластерних організацій і 150 000 інноваційних

підприємств; понад 11 000 університетів, дослідницьких центрів та державних установ [9].

Спираючись на кластерну модель розвитку європейської туристично-екскурсійної діяльності, основні складові Концепції базуються на ключовій ідеї – створення туристичних кластерів в якості інноваційних комплексних туристично-екскурсійних майданчиків «для розвитку існуючих та створення нових бізнес-проектів, проведення спільних виставок, фестивалів, історичних і археологічних реконструкцій, розробки стратегії просування туристичної пропозиції» [8, 186].

Туристичні кластери працюють на основі об'єктів культурної спадщини, туристичної інфраструктури, місцевих бізнесів, проектних і наукових організацій. Туристичний кластер може діяти з одним центром, приміром у м. Коростені, або складатися з кількох археопарків на Київщині, Житомирщині та Чернігівщині, а також Рівненщині і діяти як комплекс археопарків – «Українське Полісся».

Археопарк являє собою культурно-індустріальний комплекс під відкритим небом, що поєднує історичну реконструкцію давніх археологічних знахідок (архео-) з демонстрацією традиційного побуту, обрядів та звичаїв (етно-). Може бути розташований поблизу скупчення культурних пам'яток, навколо яких буде розвиватися інфраструктура, місцеві бізнеси сфери послуг, готельно-ресторанний бізнес, транспортні шляхи, функціонувати музеї, краєзнавчо-туристичні об'єднання, суверенні виробничі потужності на основі традиційних ремесел для туристів тощо і управлятися об'єднаною територіальною громадою, акумулюючи фінанси і скеровуючи податки бізнесу на розвиток громади [7, 50].

До прикладу – модель туристичного регіонального археопарку впроваджена в с. Ульяниках Київської області. Туристам пропонується відвідати самобутній історико-культурний комплекс, орієнтований на збереження та відтворення культурної спадщини поліського регіону, поєднуючи археологічні експозиції з етнографічними об'єктами та зонами відпочинку на природі. Впроваджено інноваційні проекти ОГ «Товариство Коло-Ра» під назвою «Подорожі до прадавніх хліборобських культур та традицій Східної Європи», а також «Трипільська скарбниця» [8, 191–192].

Наукова історико-краєзнавча експериментально-археологічна реконструкція туристичного шляху «Від древлян до полян» у 6

частинах (*YouTube*. Частина 1: <https://www.youtube.com/watch?v=jM8rWOFml0>) поліськими річками (р. Уж, р. Прип'ять, р. Дніпро) «від древлянського Іскоростеня до давного серця полян – Києва» була здійснена у 2020 р. за участі А. Петраускаса, С. Переверзева, С. Хоменка та ін.) та ін. У 2022 р. у колективній монографії «Древлянські гради» (Петраускас А., Тарабукін О., Хоменко С.) опубліковані матеріали сучасного стану збереженості та дослідженості середньовічних городищ в межах Житомирського району, зібрано результати археологічних розкопок та розвідок з використанням результатів проведеної ретельної аерофотозйомки, яка дозволяє досить детально представити сучасний стан оборонних майданчиків, ровів, валів та інших елементів укріплень городищ, а також зафіксувати ушкодження, які виникли на пам'ятках за останній період. Їх можна використати при розробці екскурсійних маршрутів [3].

Наукова етно-релігійна реконструкція язичницького календарного циклу на матеріалі вірувань поліщуків: весняний і літній цикли оприлюднена Г. Лозко у 2025 р. [1; 2]. Туристичні маршрути (одноденні тури) Київщиною розроблені студентами 3 курсу кафедр країнознавства та туризму під керівництвом І. Винниченка у 2025 р.: «Шлях незламності: історія, пам'ять та культура Київщини» (Д. Добровольська); «Київщина. Шлях стійкості»: місця пам'яті, бойові локації та документальна історія лютого–квітня 2022 р. (Д. Мирошніченко); «Екстрим Київщини» (Н. Гончаров); «Північний щит України»: шляхами опору (В. Самборський). Також студенти 1 курсу брали участь у фіксації даних про руйнування нерухомої культурної спадщини (А. Григоржевська, К. Мартинова, С. Матійчук, Д. Омельченко, Т. Стеценко та ін.) [10, с. 90].

Отже, концептуальні засади українознавчої туристично-екскурсійної концепції включають різні аспекти: археологічні; етнологічні; релігієзнавчі; туристично-екскурсійні; соціальні; інклюзивні; психологічні та інші. Можуть бути впроваджені через співпрацю університетів, бізнесу та територіальних громад шляхом створення туристичних кластерів – археоетнопарків на Поліссі й стати сприяти повоєнному відновленню та збереженню культурної спадщини поліщуків, підвищення туристичної привабливості Українського Полісся та залученню бізнесових інвестицій в Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозко Г. Наукова реконструкція язичницького календаря на матеріалі вірувань поліщуків: весняний цикл. *Українознавчий альманах*. 2025. №36. С. 93-100. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2025.36.12>
2. Лозко Г. Наукова реконструкція язичницького календаря на матеріалі вірувань поліщуків: літній цикл. *Українознавчий альманах*. 2025. №37. С.103-112. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2025.37.15>
3. Петраускас А., Тарабукін О., Хоменко С. Древлянські гради. Городища і замчища Житомирщини. Вип. 1. Київ; Житомир, 2022. 192 с.
4. Проект національної програми кластерного розвитку до 2027. *Industry4Ukraine* 17.12.2020. <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027>
5. *Сакральне та Туризм*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.). Київ: ТОВ «Геопринт», 2023. 325 с. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2023/05/zbirka-sakralne-ta-turyzm.pdf>
6. Семенова М. В. Туристичний кластер як інноваційний інструмент підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: матеріали II Інтернет-конф. (м. Харків, 29 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 167–172. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/29.11.19/29_11_2019_25.pdf
7. Трачук О. В. Експериментальна археологія та етнографія в туризмі українського Полісся. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Житомир, 02 травня 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 49–52. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/16974/1/TMDNP_konf_2025.pdf
8. Трачук О. В. Розвиток інноваційного кластерного туризму в Україні. *Українознавство*. 2025. № 4 (97). С. 183–200. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/345108>
9. *European Clusters Alliance*. <https://clustersalliance.eu/about>
10. Vynnychenko I., Otroshko L. Losses of cultural heritage in Kyiv region as a result of the Russian invasion: mechanisms of cultural self-defense. *SKHID*. 2025. Vol. 7 (4): 84–91. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.7412>